

डी.एड., बी.एड. व एम.एड. महाविद्यालयातील विद्यार्थ्यांचा सायबरस्त्रोत वापराविषयी अभिवृत्तीचा तुलनात्मक अभ्यास.

डॉ. डी. ए. सूर्यवंशी

प्रचार्य, आर. सी. पटेल शिक्षणशास्त्र महाविद्यालय, शिरपूर, जि. धुळे.

सारांश

प्रस्तुत संशोधनात संशोधकाने डी.एड., बी.एड. व एम.एड. महाविद्यालयातील विद्यार्थ्यांचा सायबरस्त्रोत वापराविषयी अभिवृत्तीचा तुलनात्मक अभ्यास करण्याचे उद्दिष्ट ठरविले होते वर्णनात्मक संशोधनातील सर्वेक्षण पद्धतीचा अवलंब केला होता. एकूण ९० डी. एड., बी.एड. व एम.एड. महाविद्यालयातील विद्यार्थ्यांची निवड करण्यात आली होती. माहिती संकलनासाठी डॉ. राजशेखर यांची सायबरस्त्रोत अभिवृत्ती मापिकाचा वापर केला होता. संकलित माहिती विश्लेषण करण्यासाठी मध्यमान, प्रमाणविकलन व टी परिक्षिकेचा उपयोग केला होता. प्रस्तुत संशोधनाच्या निष्कर्षात डी.एड. व बी.एड. यांच्या अभिवृत्ती फरक दिसून आला नाही तर बी.एड. पेक्षा एम.एड. ला प्रवेशित विद्यार्थ्यांची अभिवृत्ती अधिक दिसून आली.

प्रस्तावना :-

आजच्या या तंत्रविज्ञानाच्या युगात सायबरस्त्रोत हे मानवी जीवनाच्या प्रत्येक प्रगतीच्या क्षेत्रात उपयोगी पडणारे साधन मानले जात आहे. शिक्षणक्षेत्रही यापासून वंचित नाही. अध्ययन अध्यापन हे सुलभ होण्यासाठी सायबरस्त्रोत अतिशय महत्त्वाची भूमिका बजावत आहेत. अध्यापनापासून तर स्वयं अध्ययनापर्यंत प्रत्येकास सायबरस्त्रोताची आवश्यकता भासत आहे आणि ती वेळीच उपलब्ध होत आहेत. २१ व्या शतकातील अध्यापक असो व विद्यार्थी यांच्या हातात स्मार्टफोन व इंटरनेट या सुविधा सहज उपलब्ध आहेत. आवश्यक अध्यासक्रम व त्यावरील माहिती सहज विकीपीडीआव्दारे उपलब्ध करून आशय अगदी सोप्या व सहज भाषेत प्रत्येक अध्ययनकर्त्यापर्यंत पोहचविला जात आहे. आज प्रत्येक शाळेत विद्यार्थ्यांसाठी टॅब देण्याची घोषणा व अंमलबजावणी शासनामार्फत होत आहे. यामुळे पुढील भावी शिक्षकांनाही हे सायबर स्त्रोत वापराविषयीचे ज्ञान असणे आवश्यक आहे. तंत्रविज्ञानाचे वरील महत्त्व पाहता आपल्या लक्षात येते की, शिक्षकास या सायबर स्त्रोतांचे ज्ञान असणे कीती आवश्यक आहे. आजचा डी. एड., बी.एड. व एम.एड. या अभ्यासक्रमाला प्रवेशित विद्यार्थ्यांना या सायबर स्त्रोताची किती माहिती आहे? हे पाहणे गरजेचे आहे. कारण प्रत्येकास भविष्यात डीजीटल शाळेत अध्यापनाचे कार्य करावयाचे आहे. जो या स्त्रोतापासून वंचित असेल तर तो परिणामकारक शिक्षक होवू शकत नाही अशी परिस्थिती आजच्या काळात निर्माण झालेली आहे.

सायबर स्त्रोत यात संगणकाचे ज्ञान, ईमेल करणे, इंटरनेटवर सर्फिंग करणे, विविध शैक्षणिक सॉफ्टवेअरचा अध्यापनात वापर करणे, ऑनलाईन परीक्षांसाठी मुलांना तयार करणे, तसेच आता विद्यापीठीय स्तरांवर ऑनस्क्रीन मूल्यमापनाची सोय करण्यात आली आहे. याचा अर्थ या सायबर स्त्रोतांचा फायदा आजच्या भावी शिक्षकांला मोठ्या प्रमाणात आहे. म्हणून त्यांचा याविषयी दृष्टिकोन नेमका काय आहे हे पाहणे गरजेचे ठरते.

समस्या विधान

डी.एड., बी.एड. व एम.एड. महाविद्यालयातील विद्यार्थ्यांचा सायबरस्त्रोत वापराविषयी अभिवृत्तीचा तुलनात्मक अभ्यास करणे.

संशोधनाची उद्दीष्ट

१. डी.एड., बी.एड. व एम.एड. महाविद्यालयातील विद्यार्थ्यांचा सायबरस्त्रोत वापराविषयी अभिवृत्तीचा तुलनात्मक अभ्यास करणे

परिकल्पना

१. डी.एड. व बी.एड. महाविद्यालयातील विद्यार्थ्यांचा सायबरस्त्रोत वापराविषयी अभिवृत्तीचा मध्यमान गुणांकात सार्थक फरक आढळून येत नाही.
२. डी.एड. व एम.एड. महाविद्यालयातील विद्यार्थ्यांचा सायबरस्त्रोत वापराविषयी अभिवृत्तीचा मध्यमान गुणांकात सार्थक फरक आढळून येत नाही.
३. बी.एड. व एम.एड. महाविद्यालयातील विद्यार्थ्यांचा सायबरस्त्रोत वापराविषयी अभिवृत्तीचा मध्यमान गुणांकात सार्थक फरक आढळून येत नाही.

पद्धती

प्रस्तुत संशोधनात संशोधकांस डी.एड. व एम.एड. महाविद्यालयातील विद्यार्थ्यांचा सायबरस्त्रोत वापराविषयी अभिवृत्तीचा अभ्यास करावयाच्या असल्याने वर्णनात्मक संशोधन पद्धतीतील सर्वेक्षण पद्धतीचा अवलंब केला आहे.

जनसंख्या व न्यादर्श

प्रस्तुत संशोधनातील शिरपूर तालुक्यातील डी.एड. बी.एड. व एम.एड. महाविद्यालयात प्रवेशित विद्यार्थी हे संशोधनाची जनसंख्या म्हणून निश्चित केली होती. डी.एड. विद्यालयातील ३० विद्यार्थी, बी.एड. महाविद्यालयातील ३० विद्यार्थी व एम.एड. महाविद्यालयातील ३० विद्यार्थी असे एकूण ९० विद्यार्थ्यांची सहेतुक नमुना निवड पद्धतीने निवड केली होती.

संशोधनाची साधने

संशोधकाने संशोधनासाठी डॉ. एस. राजशेखर यांची प्रमाणित "Attitude towards Using Cyber Resources Scale" या प्रमाणित मापिकेचा अवलंब डी. एड., बी.एड. व एम.एड. महाविद्यालयातील विद्यार्थ्यांचा सायबरस्रोत वापरविषयी असलेल्या अभिवृत्तीचे मापन करण्यासाठी केला होता.

संख्याशास्त्रीय परिमाणे

प्रस्तुत संशोधनात संशोधकाने मध्यमान, प्रमाण विचलन, 't' परिक्षिका व कार्ल पिअरसन यांच्या सहसंबंध गुणांकाचा वापर केला आहे.

संकलित माहितीचे विश्लेषण व अर्थनिर्वचन

डी. एड., बी.एड. व एम.एड. महाविद्यालयातील विद्यार्थ्यांचा सायबरस्रोत वापरविषयी असलेल्या अभिवृत्ती स्तर

स्तर	उच्च	मध्यम	निम्न	एकूण
डी.एड.	१६	१०	०४	३०
%	५४	३३	१३	१००
बी.एड.	२१	०७	०२	३०
%	७०	२३	०७	१००
एम.एड.	२३	०४	०३	३०
%	७७	१३	१०	१००

निष्कर्ष -

वरील तक्त्यांचे निरीक्षण केल्यावर लक्षात येते की,

- डी.एड. विद्यालयातील ५४ टक्के विद्यार्थी सायबर स्रोत वापरविषयीची उच्चअभिवृत्ती दिसून येते, ३३ टक्के विद्यार्थी सायबर स्रोत वापरविषयीची मध्यम अभिवृत्ती दिसून येते, तर १३ टक्के विद्यार्थी सायबर स्रोत वापरविषयीची निम्न अभिवृत्ती दिसून येते.
- बी.एड. विद्यालयातील ७० टक्के विद्यार्थी सायबर स्रोत वापरविषयीची उच्चअभिवृत्ती दिसून येते, २३ टक्के विद्यार्थी सायबर स्रोत वापरविषयीची मध्यम अभिवृत्ती दिसून येते, तर ०७ टक्के विद्यार्थी सायबर स्रोत वापरविषयीची निम्न अभिवृत्ती दिसून येते.
- एम.एड. विद्यालयातील ७७ टक्के विद्यार्थी सायबर स्रोत वापरविषयीची उच्चअभिवृत्ती दिसून येते, १३ टक्के विद्यार्थी सायबर स्रोत वापरविषयीची मध्यम अभिवृत्ती दिसून येते, तर ०३ टक्के विद्यार्थी सायबर स्रोत वापरविषयीची निम्न अभिवृत्ती दिसून येते.

परिकल्पना परिक्षण

- डी.एड. व बी.एड. महाविद्यालयातील विद्यार्थ्यांचा सायबरस्रोत वापरविषयी अभिवृत्तीचा मध्यमान गुणांकात सार्थक फरक आढळून येत नाही.

सायबर स्रोत वापरविषयी अभिवृत्ती	शिक्षक संख्या	मध्यमान	प्रमाण विचलन	स्वाधीनता मात्रा	टेबल 't' मूल्य ०.०५	प्राप्त 't' मूल्य	त्याग/ स्वीकार
डी.एड.	३०	८४.२३	११.२५	५८	१.९९	०.८७	स्वीकार
बी.एड.	३०	८६.६७	१०.४१				

नमुना 't' पेक्षा कमी आहे. म

योगायोगाने आलेला आहे असे म्हणावे लागेल. यावरून असे म्हणता येईल की, डी.एड. व बी.एड. महाविद्यालयातील विद्यार्थ्यांच्या सायबरस्रोत वापरविषयी दृष्टिकोन सारखाच दिसून येतो.

- डी.एड. व एम.एड. महाविद्यालयातील विद्यार्थ्यांचा सायबरस्रोत वापरविषयी अभिवृत्तीचा मध्यमान गुणांकात सार्थक फरक आढळून येत नाही.

सायबर स्रोत वापरविषयी अभिवृत्ती	शिक्षक संख्या	मध्यमान	प्रमाण विचलन	स्वाधीनता मात्रा	टेबल 't' मूल्य ०.०५	प्राप्त 't' मूल्य	त्याग/ स्वीकार
डी.एड.	३०	८४.२३	११.२५	५८	१.९९	१.७९	स्वीकार
एम.एड.	३०	७९.२२	१०.४१				

नमुना 't' पेक्षा कमी आहे. म्हण

आलेला आहे असे म्हणावे लागेल. यावरून असे म्हणता येईल की, डी.एड. व एम.एड. महाविद्यालयातील विद्यार्थ्यांच्या सायबरस्रोत वापरविषयी दृष्टिकोन सारखाच आहे.

३. बी. एड. व एम.एड. महाविद्यालयातील विद्यार्थ्यांचा सायबरस्रोत वापराविषयी अभिवृत्तीचा मध्यमान गुणांकात सार्थक फरक आढळून येत नाही.

सायबर स्रोत वापराविषयी अभिवृत्ती	शिक्षक संख्या	मध्यमान	प्रमाण विचलन	स्वाधीनता मात्रा	टेबल 't' मूल्य ०.०५	प्राप्त 't' मूल्य	त्याग/ स्वीकार
बी.एड.	३०	८६.६७	१०.४१	५८	१.९९	२.७६	त्याग
एम.एड	३०	७९.२२	१०.४५				

स्वाधीनता मात्रा (df) ५८ साठी ०.०५ स्तरावर नमुना 't' मूल्य १.९९ एवढे आहे. व प्राप्त 't' मूल्य २.७६ एवढे आहे. म्हणून प्राप्त 't' मूल्य हे नमुना 't' पेक्षा अधिक आहे. म्हणजे शून्य परिकल्पनेचा त्याग करावा लागेल. यावरून असे आढळून येते की, बी. एड. व एम.एड. महाविद्यालयातील विद्यार्थ्यांचा सायबरस्रोत वापराविषयी अभिवृत्तीचा मध्यमान गुणांकात सार्थक फरक आढळून येतो. एम.एड. महाविद्यालयातील विद्यार्थ्यांचे मध्यमान हे बी.एड. महाविद्यालयातील विद्यार्थ्यांपेक्षा अधिक आहे. यावरून असे म्हणावे लागेल. एम.एड. महाविद्यालयातील विद्यार्थ्यांचा सायबरस्रोत वापराविषयी अभिवृत्ती बी.एड. महाविद्यालयातील विद्यार्थ्यांपेक्षा अधिक दिसून येते.

निष्कर्ष

१. डॉ.एड. विद्यालयातील ५४ टक्के विद्यार्थी सायबर स्रोत वापराविषयीची उच्चअभिवृत्ती दिसून येते, ३३ टक्के विद्यार्थी सायबर स्रोत वापराविषयीची मध्यम अभिवृत्ती दिसून येते, तर १३ टक्के विद्यार्थी सायबर स्रोत वापराविषयीची निम्न अभिवृत्ती दिसून येते.
२. बी.एड. विद्यालयातील ७० टक्के विद्यार्थी सायबर स्रोत वापराविषयीची उच्चअभिवृत्ती दिसून येते, २३ टक्के विद्यार्थी सायबर स्रोत वापराविषयीची मध्यम अभिवृत्ती दिसून येते, तर ०७ टक्के विद्यार्थी सायबर स्रोत वापराविषयीची निम्न अभिवृत्ती दिसून येते.
३. बी.एड. विद्यालयातील ७७ टक्के विद्यार्थी सायबर स्रोत वापराविषयीची उच्चअभिवृत्ती दिसून येते, १३ टक्के विद्यार्थी सायबर स्रोत वापराविषयीची मध्यम अभिवृत्ती दिसून येते, तर ०३ टक्के विद्यार्थी सायबर स्रोत वापराविषयीची निम्न अभिवृत्ती दिसून येते.
४. डॉ.एड. व बी.एड. महाविद्यालयातील विद्यार्थ्यांचा सायबरस्रोत वापराविषयी अभिवृत्तीचा मध्यमान गुणांकात सार्थक फरक आढळून येत नाही.
५. डॉ.एड. व एम.एड. महाविद्यालयातील विद्यार्थ्यांचा सायबरस्रोत वापराविषयी अभिवृत्तीचा मध्यमान गुणांकात सार्थक फरक आढळून येत नाही.
६. बी.एड. व एम.एड. महाविद्यालयातील विद्यार्थ्यांचा सायबरस्रोत वापराविषयी अभिवृत्तीचा मध्यमान गुणांकात सार्थक फरक आढळून येतो.

चर्चा

सायबरस्रोत हे कोणत्याही क्षेत्रात उपयोगी पडणारी गोष्ट आहे. शिक्षकांना आपल्या प्रभावी अध्यापनासाठी सायबरस्रोत अतिशय महत्त्वपूर्ण साधन मानले गेले पाहिजे. म्हणून शिक्षक शिक्षण महाविद्यालयात सायबर स्रोतांचे महत्त्व पटवून देणारा अभ्यासक्रम राबविता पाहिजे. त्याचा वापरकरणेचे कौशल्य दिले गेले पाहिजे. सायबर स्रोतांविषयीची योग्य ती माहिती देणे किंवा त्याचे प्रशिक्षण या स्तरावर दिले गेले पाहिजे. तिनही शिक्षक शिक्षण स्तरांवरील विद्यार्थ्यांना भविष्यात सूक्ष्म अध्यापनात ही या स्रोतांचा वापर करण्यासाठी एक कौशल्य निर्माण केले पाहिजे. तसेच शालेय सरावपाठ आयोजित करतांनाही याचा वापर करून घेण्याची मुभा दिली पाहिजे.

संदर्भसूची

१. Best, J.W. (1986). *Research in Education*. New Delhi: Prentice Hall of India Pvt. Ltd.
२. Sharma, R. A. (1995) *Fundamentals of Educational Research*. Meerut: International Publishing House.
३. कदम चा. प. (१९८९). शैक्षणिक संख्याशास्त्र. पुणे: नूतन प्रकाशन.
४. करंदीकर, सुरेश. (२००७). शैक्षणिक मानसशास्त्र. कोल्हापूर: फडके प्रकाशन.
५. भिंताडे, वि. रा. (२००४). शैक्षणिक संशोधन पध्दती. पुणे: नित्यनूतन प्रकाशन.
६. मुळे रा. श., उमाते वि. तु. (१९८७). शैक्षणिक संशोधनातील मूलतत्त्वे, नागपूर: महाराष्ट्र विद्यापीठ, ग्रंथ निर्मिती मंडळ
७. पंडित ब. बि. (२००५). शिक्षणातील संशोधन, पुणे: नित्यनूतन प्रकाशन.
८. चव्हाण के. एस. आणि महाले एस.आर. (२००३). माहिती संग्रहण तंत्रज्ञान व शैक्षणिक मुल्यमापन (प्रथम आवृत्ती). नाशिक: प्रज्ञा प्रकाशन.
९. महाएज्युकेशन नेट दिप (२००४ एप्रिल). शाळेमध्ये माहिती तंत्रज्ञान. शिक्षण संक्रमण, पुणे: महाराष्ट्र राज्य माध्यमिक व उच्च माध्यमिक शिक्षण मंडळ.
१०. <http://www.cyberrrg.com/>

डॉ. डी. ए. सूर्यवंशी

प्राचार्य, आर. सी. पटेल शिक्षणशास्त्र महाविद्यालय, शिरपूर, जि. धुळे.